

USTVARJALNA EVROPA IN NACIONALNI MUZEJI V SLOVENIJI (2000–2020)

Korelacija med mandati direktorjev in uspešnostjo črpanja evropskih sredstev

Strokovni članek | 1.04
Datum prejema: 18. 7. 2021

Konec leta 2020 in v začetku 2021 se je direktoricam in direktorju v sedmih slovenskih nacionalnih muzejih iztekel mandat. Le v enem primeru ga je minister za kulturo Vasko Simoniti podaljšal obstoječi direktorici, sicer pa izbral druge kandidate. Menjave je spremljala javna polemika, ki je ministru očitala »neupoštevanje strokovnih kriterijev, delovnih referenc in spremembe ustanovitvenih aktov nacionalnih kulturnih institucij« (Javno pismo 2020). Po mnenju širokega kroga strokovne javnosti naj bi neustrezno kadrovanje ogrozilo »kakovostno in mednarodno vpeto delovanje številnih javnih zavodov« in s tem državi povzročilo »resno ekonomsko in simbolno škodo« (Javno pismo 2020).¹

Mednarodno delovanje lahko torej obravnavamo kot enega od možnih kriterijev za ocenjevanje uspešnosti vodenja kulturne institucije. Želela sem prispevati k argumentirani razpravi in se odločila za raziskavo morebitne korelacije med mandati posameznih direktorjev in mednarodno dimenzijo delovanja nacionalnih muzejev, ki so jih vodili.² V tem članku bom najprej predstavila metodološki pristop in vir podatkov, nato pa po korakih rezultate luščenja podatkov in analizo, ki bo privedla do odgovora na izhodiščno vprašanje. V sklepnem delu bom ugotovitve primerjala z usmeritvijo veljavne *Strategije kulturne dediščine 2020–2023* Ministrstva za kulturo in preverila, ali jo sporno kadrovanje upošteva.

Kontekst Ustvarjalne Evrope

Če se omejimo na Evropsko unijo (EU) kot nadnacionalno politično tvorbo, v katero je od leta 2004 polnopravno včlanjena tudi Slovenija, ugotovimo, da je lahko eden od ustreznih kazalcev vpogled v obseg sodelovanja nacionalnih muzejev v programu Ustvarjalna Evropa. Gre namreč

za edini nadnacionalni program EU za sofinanciranje kulture, ki pa zahteva izrazito mednarodno vpetost projektov, saj morajo v njih sodelovati najmanj tri, lahko pa celo 11 in več evropskih organizacij (Spletni vir 2).

Spremembe kulturnega sektorja po nastanku nove države leta 1991 niso bile tako korenite kot na nekaterih drugih področjih družbenega, gospodarskega in političnega delovanja. Eden od razlogov je zagotovo, da EU za vstop ni postavljala posebnih pogojev na tem področju. Nasprotno, kulturne politike so bile že od samega začetka obravnavane kot nedotakljivo polje identitetne svobode posameznih držav, evropske spodbude naj bi delovale le kot njihovo dopolnilo (Barnett 2001: 12–13). Po drugi strani je EU kulturo dojemala kot sredstvo, s katerim je mogoče vzpostavljati in utrjevati evropskost kot skupno identiteto, kot mehko silo (*soft power*),³ ki – če je pravilno upravljana – lahko deluje povezovalno ter tako koristi tej politični in gospodarski zvezi nacionalnih držav. Natančneje: »EU je kulturo konceptualizirala kot nabor virov za uporabo pri učinkovitejšem upravljanju prebivalstev v kontekstu ekonomske in politične integracije« (Barnett 2001: 31). V ta namen je EU leta 1992 uvedla prvi strateški program sofinanciranja kulture, ki je glede na druge podperne programe poseben v tem, da sofinanciranje pogojuje z mednarodnim mreženjem. Program Ustvarjalna Evropa je njegov naslednik in še danes ostaja edini nadnacionalni program Evropske unije, izrecno namenjen sofinanciranju kulture. Podprogram MEDIA pokriva filmski in avdiovizualni sektor, podprogram Kultura pa vsa druga kulturno-umetniška področja (uprizoritvene, vizualne in intermedijske umetnosti, kulturno dediščino, knjigo, arhitekturo in oblikovanje).⁴

3 Unescova definicija kulture kot mehke sile:

Kulturna mehka sila – tudi kulturna diplomacija – je oblika mehke sile, ki si prizadeva gojiti izmenjave stališč in idej, promovirati znanje o drugih kulturah in graditi mostove med skupnostmi. Nazadnje si prizadeva razširjati pozitivno vizijo kulturne raznolikosti in jo izpostavljati kot vir za inovacije, dialog in mir (Spletni vir 3; prevod avtorice).

4 Evropska komisija sprejema programe za sedemletna obdobja. V letih 2014–2020 je sofinanciranje kulture in avdiovizualnega sektorja potekalo v okviru programa Ustvarjalna Evropa. Ta je združil predhodno avtonomna programa MEDIA in Kultura (2007–2013). V prvem obdobju, ki ga pokriva naša analiza, pa je potekalo v okviru programov Kultura 2000 (2000–2006) in MEDIA Plus (2001–2006) (Spletni vir 4).

1 Javno pismo je podpisalo več kot 80 institucij (visokošolski oddelki in ustanove, znanstveni inštituti, sindikati, strokovna združenja, kulturni producenti itd.). Prvopodpisana sta oddelka za umetnostno zgodovino ter za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Pismo z dne 17. 11. 2020 je bilo povzeto v številnih medijih.

2 Ugotovitve sem prvič na kratko predstavila 20. 11. 2020 na spletnem srečanju *Kakšno kulturno politiko potrebujemo?*, ki je sledilo javnemu pismu (glej Spletni vir 1). V rahlo razširjeni obliki sem jih podala še v javnem pogovoru Čemu služijo muzeji in galerije danes – javnosti ali samovolji ministra za kulturo? (11. 12. 2020).

* Alenka Pirman, umetnica, doktorska študentka heritologije, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za umetnostno zgodovino; alenka.pirman@guest.arnes.si.

Projekti s področja kulture se sicer lahko občasno znajdejo tudi v drugih evropskih finančnih mehanizmih, v katerih pa kultura kot avtonomna družbena dejavnost ni prioriteta.⁵ V nadaljevanju navajam tri razloge, zakaj sem se metodološko omejila zgolj na preučevanje podatkov programa Ustvarjalna Evropa.

Prvič, gre za edini program EU, namenjen izrecno kulturi, ki ni instrumentalizirana za druge cilje (oz., kot opozarja Barnett, je instrumentalizirana bolj prikrito). Ker slovenska zakonodaja muzeje formalnopravno obravnava znotraj resorja kulture (ne pa v gospodarskem, izobraževalnem ali socialnem), je to enakovredno izhodišče.⁶

Drugič, to je najbolj tekmovalen in zahteven program sofinanciranja v EU (če odmislimo Evropsko prestolnico kulture), torej morebitna uspešnost dejansko priča o vsestranski sposobnosti vodenja kulturne institucije, primerljivi na evropski ravni muzejskega sektorja.

Tretjič, baza podatkov o črpanju teh sredstev, iz katere je razvidna udeležba slovenskih kulturnih organizacij, že obstaja in je na voljo za preučevanje v interaktivni spletni verziji (Spletni vir 5). Dodatno teži ima dejstvo, da gre za podatke za 20 let, ki omogočajo vpogled v razlike v vodenju posameznih institucij in morebitne menjave generacij. Časovno razdobje se ujema tudi s prehodnim obdobjem pred polnopravnim vstopom Slovenije v EU – v tem programu lahko namreč slovenske kulturne organizacije sodelujejo šele od 2000, od 2002 pa kot prijaviteljice. Ta vzorec je torej najbolj reprezentativen v primerjavi z drugimi programi sofinanciranja.⁷

Vir podatkov

Za pregled vpletenosti slovenskih muzejskih ustanov v ta evropski program sofinanciranja sem uporabila podatke iz

- 5 Gre, na primer, za programe sofinanciranja Evropa za državljane, Erasmus+, strukturne sklade ali kohezijska sredstva Evropskega socialnega sklada.
- 6 V okviru EU s programom Ustvarjalna Evropa upravlja Evropska komisija (EK), za področje kulturne dediščine je pristojen Generalni direktorat EK za izobraževanje in kulturo (Spletni vir 4).
- 7 Metodološko pojasnilo: Ob črpanju evropskih sredstev navadno najprej pomislimo na višino pridobljenih sredstev. V primeru naše analize sem zavestno obšla vrednotenje sodelovanja v programu Ustvarjalna Evropa v evrih. Razloga sta enostavna – metodološko podatki niso primerljivi, deloma pa niso javno dostopni. Program namreč obsega različne vrste projektov – od dvoletnih do petletnih, v katerih sodeluje od tri do 11 in več organizacij, zato nam podatki o sofinanciranju celotnih projektov brez konkretnih produkcijskih kontekstov ne povedo veliko. Ustvarjalna Evropa deluje po načelu subsidiarnosti, tj. kot dopolnilo in ne nadomestilo za redno financiranje, ki ga zagotavlja ustanovitelj. Delež sofinanciranja Evropske komisije je odvisen od vrste projekta in znaša od 50 % do 80 % (platforme). Po drugi strani je nemogoče primerjati višino sredstev v projektih, kjer muzeji igrajo različne vloge – kot prijavitelji oz. koordinatorji dobljena sredstva delijo naprej med partnerje v konzorciju, kot partnerji pa od vodje projekta prejmejo določen delež. Podatki o deležu podpore EU za partnerje mednarodnih projektov niso javno dostopni.

interaktivne spletne baze *Ustvarjalna Evropa v Sloveniji za obdobje od 2000 do 2020* (Spletni vir 5), ki jo je zasnovoala informacijska pisarna Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji (CED)⁸ v sodelovanju z uredništvom portala Ministrstva za kulturo *Culture.si* pri društvu Ljudmila.⁹ Temelji na dopoljenih podatkih Izvajalske agencije za izobraževanje, avdiovizualno področje in kulturo (EACEA) iz Bruslja, ki od 2006 v okviru Evropske komisije administrira tudi omenjeni program.¹⁰

Ker projekti, v katere se vključujejo muzejske ustanove, lahko segajo na različna področja podprograma Kultura (npr. vizualne umetnosti, kulturna dediščina, interdisciplinarni projekti¹¹ itd.), je bilo treba v bazi pregledati vsebinske predstavitve projektov in podatke ročno izluščiti.

Kateri slovenski muzeji so doslej že sodelovali v programu sofinanciranja Ustvarjalna Evropa?

V bazi sem poiskala vse muzejske ustanove, ki so v tem obdobju sodelovale v kateremkoli od podprogramov Ustvarjalne Evrope. Pri tem sem upoštevala tiste muzeje, ki so bili v času sofinanciranja ali v času moje analize vpisani v register muzejev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije (Razvid 2019).¹² V prvem zajemu nisem delala razlik med različnimi vlogami v projektu – na seznamu so torej muzeji, ki so sodelovali ali kot vodje, soorganizatorji, partnerji ali pridruženi partnerji, nisem pa upoštevala

8 Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji (CED Slovenija) je nacionalna informacijska pisarna programa EU Ustvarjalna Evropa, vključena v evropsko mrežo centrov CED (*Creative Europe Desks*), ki delujejo v več kot 40 evropskih državah. Od 2014 do 2020 je delovala v okviru Zavoda Motovila v Ljubljani (Spletni vir 6).

9 Gre za portal v angleškem jeziku, namenjen spodbujanju mednarodnega sodelovanja. Vsebuje podatke in informacije o vseh mednarodno dejavnih kulturnih organizacijah, prizoriščih in festivalih v Sloveniji. Društvo Ljudmila, laboratorij za znanost in umetnost, ga je razvijalo in vzdrževalo med letoma 2010 in 2021, temelji pa na projektu *Cultural Profiles*, ki ga je izvajal britanski Visiting Arts, slovensko Ministrstvo za kulturo pa se mu je, v sodelovanju z British Council, priključilo med 2002 in 2008 (Spletni vir 7). Pri zasnovi projekta interaktivne baze podatkov, ki mi v tej analizi služi kot vir, sem sodelovala tudi sama. Med letoma 2009 in 2018 sem namreč pri portalu *Culture.si* (pri društvu Ljudmila) delovala kot sourednica, od 2019 do 2020 pa kot svetovalka za področje kulturne dediščine.

10 Do tega leta so se pogodbe sklepale neposredno z Evropsko komisijo (Lazar 2020).

11 Prijavitelji sami določijo do tri ključna področja projekta. V predhodnem programu ni bilo omejitve, vendar je veliko prijaviteljev označilo skoraj vsa ostala področja. Ker je naraščalo število projektov, ki so prečili različna področja, so interdisciplinarnost leta 2007 vpeljali v razpis (Lazar 2020).

12 Tako, na primer, nisem upoštevala zavoda MoTA, Muzej tranzitornih umetnosti, ker je muzej uporabljen v imenu metaforično, dejansko pa ne gre za muzejsko institucijo, registrirano za opravljanje te dejavnosti. Po drugi strani pa sem upoštevala projekt Lutkovnega gledališča Ljubljana, ki se je posvečal lutkarski dediščini (2015), Lutkovni muzej pa je bil registriran kot organizacijska enota tega javnega zavoda naknadno (Razvid 2019).

tistih projektov, kjer muzej nastopa zgolj kot prizorišče in administrativno vanje ni vključen.¹³ Na seznamu se je znašlo 24 slovenskih muzejev (navajam po abecedi):

1. Dolenjski muzej Novo mesto
2. Goriški muzej
3. Gornjesavski muzej Jesenice
4. Koroška galerija likovnih umetnosti (KGLU)
5. Loški muzej Škofja Loka
6. Lutkovno gledališče Ljubljana (OE Lutkovni muzej)
7. Mednarodni grafični likovni center (MGLC)
8. Mestni muzej Idrija
9. **Moderna galerija (MG+MSUM)**
10. Muzej in galerije mesta Ljubljane (MGML)
11. **Muzej krščanstva na Slovenskem**
12. Muzej novejšje zgodovine Celje
13. **Muzej novejšje zgodovine Slovenije (MNZS)**
14. **Muzej za arhitekturo in oblikovanje (MAO)**
15. Muzeji radovljjske občine
16. **Narodna galerija**
17. **Narodni muzej Slovenije (NMS)**
18. Notranjski muzej, Postojna
19. Pokrajinski muzej Koper
20. Pomorski muzej Sergej Mašera, Piran
21. **Slovenski etnografski muzej (SEM)**
22. **Slovenski gledališki inštitut (SLOGI; prej Slovenski gledališki muzej)**
23. **Tehniški muzej Slovenije (TMS)**
24. Umetnostna galerija Maribor (UGM)

Za predstavo, kolikšen odstotek to število pomeni v odnosu na celotni muzejski sektor, sem se držala konservativne ocene in upoštevala le ustanove, vpisane v Razvid muzejev. Teh je po zadnjih dostopnih podatkih 55, torej jih ima izkušnjo s sodelovanjem v tem programu EU skoraj polovica (44 %).¹⁴ V razvid so vpisani muzeji z različnimi statusi – od zasebnih, mestnih in pokrajinskih do nacionalnih. Kakšno je to razmerje, če pogled zožimo na nacionalne muzeje, tj. muzeje, ki jih je ustanovila Vlada Republike Slovenije? Nacionalnih muzejev je trinajst¹⁵, od tega jih je kar devet že sodelovalo v programu Ustvarjalna Evropa (na zgornjem seznamu so označeni s krepko pisavo).

Kako pogosto so ti muzeji sodelovali v programu?

Muzeje sem razvrstila glede na število evropskih projektov, v katerih so sodelovali v obdobju od 2000 do 2020:

1 projekt

- Dolenjski muzej Novo mesto / 2006
- Goriški muzej / 2018
- Loški muzej Škofja Loka / 2013
- Lutkovno gledališče Ljubljana / 2015
- **Muzej krščanstva na Slovenskem** / 2013
- Muzej novejšje zgodovine Celje / 2010
- Muzeji radovljjske občine / 2016
- **Narodna galerija** / 2016
- Notranjski muzej, Postojna / 2004
- Pomorski muzej Sergej Mašera, Piran / 2004

2 projekta

- Gornjesavski muzej Jesenice / 2002, 2019
- Mestni muzej Idrija / 2005, 2011
- Muzej in galerije mesta Ljubljane / 2011, 2015
- **Narodni muzej Slovenije** / 2006, 2014
- Pokrajinski muzej Koper / 2005, 2006

3 projekti

- Koroška galerija likovnih umetnosti / 2012, 2014, 2016
- **Muzej novejšje zgodovine Slovenije** / 2012, 2019, 2020
- **Slovenski gledališki inštitut** / 2006, 2011, 2019

4 projekti

- **Tehniški muzej Slovenije** / 2-krat 2009, 2013, 2017

5 projektov

- **Slovenski etnografski muzej** / 2005, 2-krat 2010, 2014, 2019
- Umetnostna galerija Maribor / 2010, 2014, 2-krat 2017, 2019

6 projektov

- **Muzej za arhitekturo in oblikovanje** / 2006, 2010, 2013, 2015, 2017, 2018

7 projektov

- Mednarodni grafični likovni center / 2003, 2008, 2010, 2-krat 2012, 2018, 2020

8 projektov

- **Moderna galerija** / 3-krat 2002, 2-krat 2010, 2013, 2017, 2018

Največ muzejev (10, tj. skoraj polovica) je v programu sodelovalo enkrat, pričakovano sledijo muzeji s po dvema in

¹³ Na primer Posavski muzej Brežice, kjer so potekali koncerti stare glasbe v okviru festivala SEVIQC.

¹⁴ V krovno organizacijo Skupnost muzejev Slovenije je včlanjenih 74 muzejev (dopis Aleksandre Berberih Slana, predsednice SMS, 9. 12. 2020). Med njimi so tudi zasebni muzeji ali manjši muzeji lokalnih skupnosti.

¹⁵ Poleg zgoraj navedenih so to še Prirodoslovni muzej Slovenije, Slovenska kinoteka, Slovenski šolski muzej in Vojaški muzej Slovenske vojske. Muzej športa je Ministrstvo za kulturo izbrisalo iz razvida muzejev (gl. Razvid 2019).

tremi projekti. Šest muzejev je v programu sodelovalo več kot štirikrat. Med njimi sta le dva neumetnostna muzeja – Tehniški muzej Slovenije (TMS) in Slovenski etnografski muzej (SEM). Očitno je, da so umetnostni muzeji v tem programu še posebej dejavni.

V nekaterih primerih so muzeji v istem letu sodelovali v dveh ali celo treh projektih obravnavanega programa (MG+MSUM, MGLC, UGM, SEM, TMS), kar kaže na njihovo dobro mednarodno omreženost, saj so bili povabljeni k sodelovanju z več strani hkrati.

Iz pogostosti sodelovanja lahko sklepamo o pomenu, ki ga to ima za posamezne ustanove. Za večino ustanov je sodelovanje v programu Ustvarjalna Evropa občasno, pri nekaterih pa je zaznati sistematično mreženje in strateško vključevanje mednarodnega sodelovanja v samo delovanje muzeja (posebej izstopajo MAO, MGLC in MG+MSUM, morda še KGLU, trend je opazen tudi pri SEM in MNZS).

V kakšnih vlogah so te muzejske organizacije sodelovale v programu Ustvarjalna Evropa?

Samo število sodelovanj pa še ne pokaže prave slike o vlogi posameznih muzejev pri projektih in njihovem strateškem vplivu. Podprogram Kultura je razdeljen na

- projekte sodelovanja (večjega, tj. z najmanj šestimi sodelujočimi organizacijami iz šestih različnih držav, in manjšega obsega, tj. z najmanj tremi iz treh držav),
- projekte literarnega prevajanja,
- evropske mreže,
- evropske platforme (koordinator in najmanj deset organizacij iz različnih držav).

Za muzejski sektor prideta v poštef prvi in zadnji, vse finančne sheme pa so večletne. V projektih sodelovanja so slovenske kulturne organizacije lahko polnopravno začele sodelovati (tj. kandidirati za evropska sredstva kot vodje projektov) leta 2002,¹⁶ pred tem pa so bile vanje lahko povabljene in so sodelovale v projektih prijaviteljev držav članic le v vlogi partnerjev ali pridruženih partnerjev.¹⁷ Najzahtevnejši, tako v smislu vizije, koncipiranja, menedžmenta in koordinacije, kot tudi najbolj izdatni po višini sredstev so projekti, v katerih organizacije nastopajo kot vodje:

- vodja odda vlogo in sklne pogodbo z agencijo EACEA v imenu partnerskega konzorcija; je tudi

edini, ki neposredno komunicira s skrbnikom pogodbe in je odgovoren za spoštovanje sporazuma (pogodbe) o podpori EU,

- partner sodeluje pri zasnovi, izvajanju in sofinanciranju celotnega projekta; je naveden v pogodbi, ki ga vodja sklne z EACEA; prek vodje projekta prejme v pogodbi določen delež podpore EU,
- pridružen partner projekta je vključen kot strokovni partner morda samo v specifično aktivnost projekta; ni naveden v pogodbi z EACEA; ne pridobi deleža podpore EU, ampak mu (navadno) za opravljeno delo plača vodja ali kateri izmed partnerjev (Lazar 2020).

Izključno kot pridružen partnerji (najmanjša stopnja vpliva na zasnovu projekta in vpletenosti vanj) so doslej sodelovali naslednji muzeji:¹⁸

- Dolenjski muzej Novo mesto (2006)
- Goriški muzej (2018)
- Notranjski muzej, Postojna (2004)
- Pokrajinski muzej Koper (2005)
- Pomorski muzej Sergej Mašera, Piran (2004).

Od 24 sodelujočih muzejev se jih je le sedem (slaba tretjina) preizkusilo v vlogi vodje projekta. Od tega so jih po enkrat vodili:

- Muzeji radovljiške občine (2016)
- **Narodna galerija (2016)**
- **Slovenski gledališki inštitut (2019)**
- **Tehniški muzej Slovenije (2009)**
- Umetnostna galerija Maribor (2014),

po dvakrat pa:

- Mednarodni grafični likovni center (2003, 2012)
- **Moderna galerija (2010, 2017).**

Od teh so TMS, MGLC, Narodna galerija in Muzeji radovljiške občine postali vodje že ob prvem sodelovanju (slednja dva tudi ob edinem).

Koordinacijo platforme (tj. kompleksnega večletnega projekta z več kot deset sodelujočimi organizacijami, ki vpliva na razvoj celotnega sektorja v Evropi)¹⁹ je v Sloveniji

¹⁶ Podatek velja za sodelovanje v programu Kultura 2000, v programu MEDIA Plus za avdiovizualni sektor so slovenski prijavitelji lahko sodelovali od leta 2003 (Lazar 2020).

¹⁷ V prvem obdobju, ki ga obravnavamo (Kultura 2000, 2000–2006), so organizacije lahko sodelovale kot vodje, partnerji in pridruženi partnerji, v nadaljevanju pa se je nomenklatura ustalila pri vodji in partnerjih (Lazar 2020). Občasno se izraz soorganizator uporablja kot sopomenka za partnersko organizacijo, zato sem za potrebe te analize uporabila enoten izraz partner.

¹⁸ V programu Kultura 2000 so bili pridruženi partnerji uradno evidentirani in so zato vključeni tudi v bazo podatkov na portalu *Culture.si*. Od leta 2007 (programa Kultura in Ustvarjalna Evropa) pa se v uradnih evidencah ne zavajajo več in jih zato tudi v tej bazi ni. To pa ne pomeni, da jih v projektih ni; število slovenskih kulturnih organizacij z izkušnjo sodelovanja v programih je tako še večje (Lazar 2020). Za potrebe pričujoče raziskave teh podatkov nisem posebej pridobivala, zato dodajam opombo, da je muzejev, ki so sodelovali zgolj v tej, najmanj zahtevni vlogi, lahko še več.

¹⁹ Merila določajo, da mora platforma skozi leta rasti, tj. da vsako leto odpre vrata kakšnemu novemu članu. V obdobju 2014–2020 so bili trije razpisi za platforme: 2014 (3-letna podpora FPA), 2015 (2-letna podpora FPA), 2017 (4-letna okvirna podpora, tj. 4-letni okvirni sporazum o partnerstvu / t. i. *Framework Partnership Agreement* –

uspelo pridobiti le enemu muzeju, in sicer **Muzeju za arhitekturo in oblikovanje (2015, 2017)**.

Je vloga direktorja pomembna za uspešno mreženje in črpanje evropskih sredstev?

Analize sem se lotila, ko so se direktorjem sedmih nacionalnih muzejev iztekali mandati. Poglejmo torej, kdo vse jih je vodil od leta 2000, ko so slovenske kulturne organizacije že lahko pristopile k sodelovanju v predhodnikih programa Ustvarjalna Evropa:

- Narodni muzej Slovenije / (2) 2006, 2014
direktorica Barbara Ravnik (2000–2020)
- Narodna galerija / (1) **2016**
direktorja Andrej Smrekar (2001–2005), Barbara Jaki (od 2005)
- Moderna galerija / (8) 2002, 2002, 2002, 2010, **2010**, 2013, **2017**, 2018
direktorica Zdenka Badovinac (1993–2020)
- Slovenski etnografski muzej / 2005, 2010, 2010, 2014, 2019
direktorice Inja Smerdel (1995–2005), Bojana Rogelj Škafar (2005–2015), Tanja Roženbergar (2016–2020)
- Tehniški muzej Slovenije / (4) **2009**, 2009, 2013, 2017
direktorja Orest Jarh (1998–2014), Natalija Polevec (2014–2020)
- Muzej za arhitekturo in oblikovanje / (6) 2006, 2010, 2013, **2015**, **2017**, 2018
direktorja Peter Krečič (1978–2010), Matevž Čelik (2010–2020)
- Muzej novejšje zgodovine Slovenije / (3) 2012, 2019, 2020
direktorji Iztok Durjava (1995–2000), Marjeta Mikuž (2001–2005), Jože Dežman (2005–2010), Blaž Vurnik (2010), Kaja Širok (2011–2021)

Ministrstvo za kulturo je samo v Narodni galeriji potrdilo prejšnjo direktorico, čeprav so v preostalih ustanovah vse tedanje direktorice in direktor ponovno kandidirali.

Prva podmena, iz katere izhajam, je, da je število sodelovanj v programih Ustvarjalne Evrope eden od kazalcev uspešnosti delovanja ustanove (številka v oklepaju). Ta podatek po eni strani govori o omreženosti, tj. prisotnosti

institucije v mednarodnem prostoru in, potencialno, tudi o kulturnem kapitalu institucij in socialnem kapitalu njihovih kustosov in direktorjev. Po drugi strani pa priča tudi o sposobnosti direktorjevega upravljanja javnega zavoda in vodenja kolektiva, saj so evropski projekti zahtevni tako strokovno in kadrovsko kot administrativno.

Kaj mislim s tem? Ustvarjalna Evropa je zasnovana kot pomožen način financiranja, ki ni namenjen kritju stroškov osnovnega, tekočega delovanja institucij, obenem pa od njih terja tako strokovni kot finančni vložek ter prilagoditev administrativnih protokolov. Odločitev za tako projektno sodelovanje terja spremembo delovnih obveznosti vpletenih muzejskih kadrov (npr. področni kustosi, kustosi pedagogi, restavratorji), kar direktorji lahko spodbujajo ali vsaj dopuščajo, po drugi strani pa ravno zaradi potrebnih sprememb v delovanju in poslovanju muzejske institucije sodelovanja v evropskih projektih ne podpirajo. Vloga direktorjev je torej ključna predvsem v smislu prepoznavanja razvojnih potencialov, ki jih omogočata načrpan denar in izvedba projektov v mednarodnem kontekstu.

Podatek o tem, ali so ustanove pri projektih sodelovale kot prijavitelji in posledično vodje projektov, izkazuje, da premorejo vizijo, h kateri so sposobne pritegniti tudi kolege iz drugih držav (okrepljene letnice). Ta podatek torej govori o mednarodnem pozicioniranju in pomembnosti posameznih institucij za razvoj polja, na katerem delujejo. V slednjem močno izstopata MG+MSUM in MAO.

Izrazito povezavo med mandati in sodelovanjem v evropskih projektih je možno odčitati pri SEM, MNZS, MG+MSUM in MAO, kjer število sodelovanj naraste ali pa se sploh šele vzpostavi. Poseben primer je neprekinjena mednarodna dejavnost v času mandatov dveh zaporednih direktoric (SEM). Največji met je uspel MAO, ki je med letoma 2015 in 2020 koordiniral evropsko platformo za arhitekturo.

Za stvarnejšo sliko o prizadevanjih vodstva muzeja bi zaradi izredne tekmovalnosti razpisov Ustvarjalne Evrope morda lahko dodali še podatek o neuspešnih kandidaturah za evropska sredstva (torej o aktivnem prijavljanju), a jih žal nimam. V vsakem primeru pa gre pri navedenih štirih nacionalnih javnih zavodih za mednarodno dejavne ustanove z za sektor izstopajočimi izkušnjami sodelovanja v programu Ustvarjalna Evropa.

Sklep

Korelacijo med mandati direktorjev posameznih institucij in uspešnostjo črpanja evropskih sredstev v okviru programa Ustvarjalna Evropa je torej možno odčitati pri SEM, MNZS, MG+MSUM in MAO.

Število sodelovanj v teh muzejih kaže na

- omreženost, tj. prisotnost institucije v primerljivi mednarodnem prostoru,

FPA). Evropska komisija je na podlagi razpisov 2014 in 2015 na ta način ustvarila bazo platform, ki »pokrivajo« različna področja. Večina platform, ki so bile izbrane na razpisih 2014 (med njimi založba Beletrina) in 2015 (med njimi MAO), je bila uspešna tudi na razpisu 2017, s katerim so prispeli do konca trajanja programa (2020). Gre za večletno podporo, ki pa se ne obnavlja samodejno. Letna pogodba se sklone glede na letno oddan program dela in poročilo. Zato to npr. za MAO in njihovo platformo pomeni 6 podpor EU za platformo *Future Architecture* (za vsako leto od 2015 do 2020) (Lazar 2020; Spletni vir 8).

- kulturni kapital teh institucij in socialni kapital njihovih direktorjev,
- direktoričino oz. direktorjevo sposobnost vodenja javnega zavoda in kolektiva (strokovna, kadrovska in administrativna zahtevnost evropskega programa).

Vodenje projektov (MG+MSUM in MAO) kaže na

- obstoj vizije razvoja polja, v katerem institucije delujejo in h kateri so bili direktorji sposobni pritegniti tudi kolege in sorodne institucije iz drugih držav,
- posledično mednarodno umeščanje in pomembnost posameznih institucij.

V primeru SEM sega začetek sodelovanja že v čas mandata Bojane Rogelj Škafar in se je s Tanjo Roženberger le nadaljevalo. V primeru MNZS in MAO pa se vzpostavi šele, ko sta vodenje muzejev prevzela dosedanja direktorja (Čelik, Širok). Po številu sodelovanj ter po številu vodenj projektov najmočneje izstopata MG+MSUM (Badovinac) in MAO (Čelik), ki sta nacionalni ustanovi v evropskem merilu vzpostavila ne le kot pomembni partnerici, pač pa tudi kot sooblikovalki polj moderne in sodobne umetnosti na eni ter arhitekture in oblikovanja na drugi strani.

Implikacije

Moj prispevek je nastal v konkretnem kulturnopolitičnem trenutku v Republiki Sloveniji, ko je kadrovanje Ministrstva za kulturo pri strokovni javnosti vzbudilo sume v ustreznost, nemara celo odsotnost kriterijev izbora direktorjev nacionalnih muzejev. Moj namen ni zagovor posameznih direktoric in direktorja v smislu, da so nezamenljivi, pač pa pričakujem, da se na podlagi prikaza konkretnih podatkov, ki jih strokovna javnost interpretira kot dosežke, opredelimo na kulturnopolitični ravni. Glede na to, da pričujočih uspehov ministrstvo in minister nista ovrednotila in predstavila javnosti kot vredne obravnave ter da mednarodna pomembnost nacionalnih muzejev očitno ni bila prednostni kriterij niti za potrditev dosedanjih direktoric in direktorja niti za izbor novih, lahko sklepam, da trenutna kulturna politika nanizane uspehe vidi kot nezaželene ali vsaj zanemarljive.

Obstaja možnost, da sem analizo zastavila na napačnih predpostavkah, tj. da podatki o številu mednarodnih sodelovanj na vzorcu programa Ustvarjalna Evropa že sami po sebi pričajo o dobrem vodenju muzejskih ustanov ter da je za državo in njene državljane dobro, da so njene nacionalne institucije na ta način mednarodno pomembne, prodorne in prepoznavne. Problem netransparentnosti oz. morebitne odsotnosti kriterijev za upravljanje s kulturnim sektorjem v polju kulturne dediščine bi bilo treba v nadaljevanju razdelati v kompleksnejši študiji kulturne politike na nacionalni ravni. Vendar nekaj potrditve za moji pred-

postavki vendarle lahko najdemo v aktualni *Strategiji kulturne dediščine 2020–2023* Ministrstva za kulturo, ki kulturno dediščino holistično obravnava kot »temelj sodobne ustvarjalnosti in prepoznavnosti Slovenije v mednarodni skupnosti« (Strategija 2019: 2).²⁰ Pri tem pomembno družbeno vlogo namenja prav muzejem (Strategija 2019: 8). Dokument v prizadevanjih, da bi kulturna dediščina postala pomembnejši »razvojni vir«, kot eno od možnih dejavnosti eksplicitno navaja »vključevanje dediščinskih vsebin v programe in razpise Evropske komisije (npr. Ustvarjalna Evropa [...])« (Strategija 2019: 15). Če moji predpostavki torej le nista povsem neosnovani, lahko ugotovim, da Ministrstvo za kulturo v seriji spornih izbir direktorjev nacionalnih muzejev ni upoštevalo lastne strategije.

Literatura in viri

BARNETT, Clive: Culture, policy and subsidiarity in the European Union: From symbolic identity to the governmentalisation of culture. *Political Geography*, 20/4, 2001, 405–426.

JAVNO PISMO ministru za kulturo prof. dr. Vasku Simonitiju, 17. 11. 2020; <https://files.dnevnik.si/2020/pismo-ministru.pdf>.

LAZAR, Mateja: osebna korespondenca, 16. in 17. 11. 2020.

Razvid muzejev. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 2019.

Spletni vir 1: Kakšno kulturno politiko potrebujemo? Spletno srečanje ob javnem pismu ministru za kulturo, prof. dr. Vasku Simonitiju, z dne 17. 11. 2020; <https://www.youtube.com/watch?v=JJKwx5ICndI>, 1. 7. 2021.

Spletni vir 2: Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji. Podprogram Kultura 2014–2020; <https://ced-slovenia.eu/podprogram-kultura/>, 1. 7. 2021.

Spletni vir 3: UNESCO. The Soft Power of Culture; http://www.unesco.org/culture/culture-sector-knowledge-management-tools/11_Info%20Sheet_Soft%20Power.pdf, 1. 7. 2021.

Spletni vir 4: Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji. O programu; <https://ced-slovenia.eu/na-kratko-o-programu-ustvarjalna-evropa/>, 1. 7. 2021.

Spletni vir 5: Creative Europe in Slovenia (2000–2020); https://www.culture.si/en/Creative_Europe_in_Slovenia, 1. 7. 2021.

Spletni vir 6: Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji. O nas; <https://ced-slovenia.eu/o-nas/>, 1. 7. 2021.

Spletni vir 7: Culture.si. About; <https://www.culture.si/en/Culture.si>About>, 21. 1. 2021

Spletni vir 8: Center Ustvarjalna Evropa v Sloveniji. Razpisi: Evropske platforme; https://ced-slovenia.eu/call/?razpisna_shema=evropske-platforme&list=all, 1. 7. 2021.

STRATEGIJA kulturne dediščine 2020–2023. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo, 2019.

²⁰ Osnutek je nastal v okviru delovne skupine Direktorata za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo pod vodstvom Damjane Pečnik in s pomočjo zunanjih strokovnih sodelavk; mdr. so bile to Bojana Rogelj Škafar, Jelka Pirkovič in Verena Vidrih Perko (Strategija 2019: 30).